

УДК 37.015.324.4

О.Ю. КОРЖ,

*кандидат педагогічних наук, викладач кафедри іноземних мов
Вінницького національного медичного університету імені М.І. Пирогова*

І.В. КОРЧІКОВА,

*кандидат психологічних наук, старший викладач інституту розвитку дитини
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ

У статті наведено дослідження впливу особистісних рис на оцінку навчального процесу студентами першого та четвертого курсів. Доведено, що на першому курсі особистісні риси мають дуже значний вплив на оцінки студентами якості процесу навчання, на четвертому курсі цей вплив значно менший.

Ключові слова: студенти, особистісні риси, задоволеність навчанням.

Постановка проблеми. У сучасному педагогічному процесі домінує гуманістична парадигма, яка передбачає врахування особистісних характеристик студентів. Зазначимо, що вплив педагогічних умов на психологічні стани студентів є доведеним фактом, але оцінка педагогічних умов студентами залежить не тільки від безпосередньої якості умов. Суб'єктивне ставлення студентів до педагогічного процесу може також залежати від їх особистісних характеристик. На нашу думку, актуальним є дослідження ступеня внеску особистісних характеристик в оцінку студентами різних аспектів педагогічного процесу: процес навчання, виховний процес, задоволення обраним професійним напрямом, стосунки з однокурсниками, взаємодія з викладачами, студентський побут. У цій статті ми вирішуємо проблему: яка частка суб'єктивної оцінки педагогічного процесу може бути пояснена психологічними якостями студентів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зазначені аспекти педагогічного процесу і, зокрема, їх оцінки є, на нашу думку, результатом адаптації студента до умов вишу на суб'єктивному рівні. На об'єктивному рівні адаптація студента полягає в умінні використовувати запропоновані педагогічні умови задля власного розвитку та відповідати вимогам навчального закладу [7, с. 20].

Соціальна адаптація визначається Т.М. Вершиніною як перетворення соціального середовища у сферу власної діяльності й, відповідно, засвоєння норм цього середовища [8, с. 44]. Маркером успішної адаптації є відчуття задоволення від основного процесу діяльності (навчання) [6].

На першому курсі навчання студенти проходять адаптаційний період, складність або легкість якого залежить від поєднання внутрішнього та зовнішнього чинників: особистісного потенціалу студента та якості педагогічних умов, які створюються у ВНЗ. Упродовж адаптаційного періоду студенти переживають досить багато труднощів, пов'язаних з адаптацією до нових соціальних умов та розумового навантаження, що може спричинити прояви тривожності. Втім вірогідність негативних психічних станів на самому початку

адаптації багато в чому залежить від темпераменту. Зокрема слабкий та нестійкий темперамент є ознакою зниженого потенціалу адаптації [9]. Також до першорядних чинників успішної адаптації належить сформованість особистісних структур [3]. Численні дослідження труднощів, які стоять перед студентами на початку їх адаптації до умов ВНЗ, вказують на досить типові проблеми: раптове та незвичне підвищення розумового навантаження, повільне пристосування до вимог викладачів, недостатність мотивації, неспроможність організувати власний час [2], нерозвинена автономність в процесі пізнання, несамотійність, недостатність ініціативності, навичок саморегуляції та одночасне виникнення необхідності в самотійній діяльності [6]. Не менш важливою є комунікативна адаптація, яка проявляється в успішності або неуспішності соціальної взаємодії: якість спілкування в групі, вміння витримувати провокаційні дії з боку інших, вміння працювати на аудиторію, страх негативної оцінки з боку однолітків або адміністрації [4]. За даними дослідження Г.О. Фуклевої, 24% студентів відчувають психічну напруженість при контактах з викладачами, 21% – при контактах з однолітками у разі групових дискусій чи публічних виступів [9]. Серед інших можливих проблем: труднощі самотійного налагодження побуту, високий рівень відповідальності, зниження мотивації в оволодінні обраною професією [1, с. 45–48].

Отже, в цілому студент, який позитивно оцінює процес навчання та обрану професію, задоволений виховним процесом та стосунками з однокурсниками, не має проблем у спілкуванні з викладачами, має задовільно організований студентський побут може вважатися таким, який успішно адаптувався до умов навчання у ВНЗ. Зазначені сфери, якими може бути задоволений чи незадоволений студент, докладно проаналізовані в статті Л.В. Міщенко [5]. Автор дає їх обґрунтування та класифікацію, результатом чого стало створення опитувальника задоволеності навчальною діяльністю для студентів вишів.

Формулювання мети. Метою статті є визначення впливу особистісних рис на задоволеність навчальною діяльністю та кількісне вираження цього впливу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дві групи дослідження було сформовано на основі інтернет-опитування студентів, групи були вирівняні за ознаками віку, курсу навчання та статі. Було сформовано групу з 30 студентів першого курсу та 30 студентів четвертого курсу. Студенти представлені переважно центральним регіоном України (92%), студенти західного регіону склали невелику частку (8%).

Для дослідження задоволеності навчальною діяльністю використовувався тест-опитувальник Л.В. Міщенко. Тест складається з 7 шкал: задоволеність змістом навчального процесу, задоволеність виховним процесом, задоволеність обраною професією, задоволеність стосунками з однокурсниками, задоволеність стосунками з викладачами та адміністрацією, задоволеність побутом та дозвіллям, підсумкова шкала. Автор тесту наводить задовільні показники внутрішньої узгодженості шкал тесту (α -Кронбаха від 0,66 до 0,91), підтвердження конвергентної та дивергентної валідності тесту на основі кореляції зі шкалами інших тестів.

Для дослідження особистісних рис студентів використовувався тест-опитувальник «Велика П'ятірка» (5PFQ) в адаптації О.Б. Хромова [10]. Цей тест вимірює 25 первинних особистісних рис та 5 вторинних, які відповідають моделі «Великої П'ятірки» особистісних рис П. Коста та Р. МакКрея.

У дослідженні брали участь дві групи студентів, але порівняння результатів тестування двох груп не дало значущих результатів. Ми можемо стверджувати, що ані особистісні риси, ані задоволеність навчальним процесом не мають значущої розбіжності залежно від курсу. Але слід зазначити, що говорити про незмінність оцінки навчального процесу як про негативний результат ми не можемо, бо оцінки є досить високими: не менше 59 балів зі 100, причому ці найменші результати маємо лише за шкалою оцінки студентського побуту, інші шкали мають оцінку не менше 67 балів.

Нашим основним завданням є визначення внеску кожної риси особистості в задоволеність навчальним процесом. Для цього ми використовували первинні шкали «Великої П'ятірки» та регресійний аналіз для оцінки відносного внеску кожної риси в прогноз задоволеності навчальним процесом. Зазначимо, що отримані за тестом бали були пе-

реведені в шкалу Т-балів, тому мають однаковий масштаб, що дозволяє інтерпретувати β -коефіцієнти регресійного рівняння без урахування масштабу незалежних змінних. З огляду на те, що при переборі незалежних змінних ми використовували лише ті з них, які мають значущість $p \leq 0,1$, у таблицях ми не вказуємо значущість, всі β -коефіцієнти є значущими ($p \leq 0,1$).

Таблиця 1

Регресійні коефіцієнти для прогнозу задоволеності навчанням

I курс		IV курс	
Незалежні змінні	β -коефіцієнт	Незалежні змінні	β -коефіцієнт
Теплі стосунки	0,52	Домінування	0,55
Довірливість	0,48	Артистичність	0,5
Домінування	0,33	Самоконтроль поведінки	0,31
Пластичність	0,3	Допитливість	0,2
Відповідальність	0,28	Пошук вражень	0,19
Уникнення почуття провини	0,22	Співробітництво	0,18
Наполегливість	-0,04	Уникнення почуття провини	0,14
Емоційна лабільність	-0,1	Довірливість	0,06
Депресивність	-0,3	Акуратність	0,02
Сензитивність	-0,37	Сензитивність	-0,03
Тривожність	-0,44	Наполегливість	-0,36
		Депресивність	-0,55
R²=0,71		R²=0,58	

Задоволеність навчальним процесом на першому курсі навчання найбільшою мірою залежить від схильності до теплих стосунків, довірливості, домінування, пластичності мислення та відповідальності. Завадити позитивно оцінити задоволеність навчальним процесом можуть тривожність, сензитивність, депресивність та емоційна нестійкість. У цілому задоволеність навчальним процесом на першому курсі може бути на 71% пояснена суто особистими рисами студентів. Можна стверджувати, що навчальний процес приносить задоволення тим першокурсникам, які вміють гнучко та ефективно встановлювати контакти, бути одночасно довірливими й домінуючими, що, вірогідно, вказує на маніпулятивність. Занадто розвинена чуттєвість та тривожність заважають саморегуляції та заважають налагодити навчальний процес.

Як бачимо, на першому курсі ставлення студента до процесу власного навчання дуже сильно залежить від його рис особистості, педагогічний процес (тобто зовнішній чинник) впливає на ставлення у найкращому випадку на 29% за умови, що ми не враховуємо безліч інших психологічних та когнітивних характеристик. Але на четвертому курсі ситуація змінюється. Задоволеність навчальним процесом лише на 58% залежить від особистості студента. Головними психологічними чинниками позитивного ставлення є домінування, артистичність та самоконтроль поведінки, що викриває необхідність вести себе активно та награно, щоб відчутти успіх у навчанні та оцінити його високо. Завадити відчутти задоволення навчанням на четвертому курсі можуть депресивність та наполегливість. Як бачимо, саме та якість, яка вважається основою успішного навчання, на практиці лише зважає гарній оцінці процесу навчання, натомість вміння домінувати та грати на публіку стають студентам у нагоді (табл. 1).

Задоволеність виховним процесом на першому курсі також переважно залежить від особистості студента (71%), а не від якості виховного процесу. Високо оцінюють виховний процес студенти з високим самоконтролем, відповідальні, не схильні до відчуття сорому, замріяні. Такі якості, як емоційна нестійкість, активність та наполегливість заважають дотримуватися дисципліни, тому студент може мати проблеми з адміністрацією або куратором і, відповідно, набуде негативного досвіду у виховному процесі.

Таблиця 2

Регресійні коефіцієнти для прогнозу задоволеності виховним процесом

I курс		IV курс	
Незалежні змінні	β -коефіцієнт	Незалежні змінні	β -коефіцієнт
Самоконтроль поведінки	0,67	Повага до інших	0,96
Відповідальність	0,42	Уникнення почуття провини	0,6
Уникнення почуття провини	0,37	Акуратність	0,47
Мрійливість	0,23	Напруженість	0,28
Сензитивність	0,2	Допитливість	0,2
Пластичність	0,18	Пошук вражень	0,18
Самокритика	0,17	Теплі стосунки	-0,03
Довірливість	0,12	Депресивність	-0,49
Передбачливість	0,12	Наполегливість	-0,79
Товариськість	0,08		
Артистичність	0,02		
Наполегливість	-0,32		
Активність	-0,5		
Емоційна лабільність	-0,71		
$R^2=0,71$		$R^2=0,48$	

На четвертому курсі менше половини (48%) задоволеності виховним процесом залежить від особистості студента. Якщо на початку навчання студенту важливо контролювати себе та бути відповідальним, щоб не мати проблем з поведінкою, то на четвертому курсі головними чинниками стають повага до інших, несхильність до почуття сорому, акуратність. Завадити можуть наполегливість, дересивність та занадто сильна схильність до теплих стосунків. Як бачимо, задоволеність виховним процесом повністю змінює свої першоджерела (табл. 2). По-перше, в процесі навчання посилюється вплив зовнішнього чинника, по-друге, трапляється перехід основи розуміння виховного процесу від індивідуального критерію (самоконтроль) до соціального критерію (повага до інших).

Таблиця 3

Регресійні коефіцієнти для прогнозу задоволеності обраною професією

I курс		IV курс	
Незалежні змінні	β -коефіцієнт	Незалежні змінні	β -коефіцієнт
Відповідальність	0,66	Мрійливість	0,85
Теплі стосунки	0,5	Акуратність	0,53
Активність	0,45	Пошук вражень	0,49
Артистичність	0,32	Домінування	0,46
Довірливість	0,28	Самокритика	0,38
Уникнення почуття провини	0,26	Довірливість	0,35
Депресивність	0,2	Розуміння	0,34
Сензитивність	0,16	Повага до інших	0,2
Пластичність	-0,08	Тривожність	0,03
Товариськість	-0,09	Теплі стосунки	-0,04

Закінчення табл. 3

I курс		IV курс	
Незалежні змінні	β -коефіцієнт	Незалежні змінні	β -коефіцієнт
Допитливість	-0,11	Уникнення почуття провини	-0,46
Пошук вражень	-0,22	Активність	-0,55
Акуратність	-0,46	Депресивність	-0,56
Тривожність	-0,84	Передбачливість	-0,68
R²=0,77		R²=0,44	

Задоволеність обраною професією, тобто впевненість та позитивна оцінка свого професійного вибору на першому курсі дуже сильно залежить від особистісних рис студентів (табл. 3). Вірять у свій вибір студенти відповідальні, акуратні, схильні до теплих стосунків, активні, артистичні. Розчаровуються у власному виборі тривожні, занадто акуратні, допитливі та схильні до нових вражень студенти. На жаль, ми вимушені констатувати, що надважливі якості – допитливість та прагнення нового у житті – не сприяють зміцненню впевненості у своєму професійному виборі. Більш того, максимальна сила зовнішнього впливу (у тому числі й профорієнтаційної роботи) складає не більше 23% за умови відкидання багатьох інших психологічних, біографічних та соціальних чинників, відповідно значно, менше при їх врахуванні.

На четвертому курсі, навпаки, менша частина задоволеності обраною професією (44%) може бути пояснена особистістю студента. Головними рисами, які сприяють впевненості у професійному виборі, є заміряність, пошук вражень, акуратність у справах, домінування та критичний аналіз власної особистості. Завадити відчутти задоволеність своєю професією можуть занадто велика передбачливість та депресивність. Тож, на четвертому курсі ми бачимо, що основою задоволеності обраною професією є ідеалізація професії та мрії щодо її здійснення на кар'єрному шляху, але не передбачливість у плануванні свого життя. Зазначимо, що вплив зовнішнього чинника на четвертому курсі дуже високий, тому педагогічні заходи з мотивування в напрямі обраної професії можуть дати значні результати. На першому курсі це, на жаль, майже неможливо, бо образ професіонала ще не сформований, тому, вірогідно, студент не розрізняє образи успішного професіонала та просто старанного студента.

Таблиця 4

Регресійні коефіцієнти для прогнозу задоволеності стосунками з однокурсниками

I курс		IV курс	
Незалежні змінні	β -коефіцієнт	Незалежні змінні	β -коефіцієнт
Відповідальність	0,85	Мрійливість	0,73
Теплі стосунки	0,39	Домінування	0,58
Наполегливість	0,27	Пошук вражень	0,49
Артистичність	0,27	Товариськість	0,31
Мрійливість	0,24	Уникнення почуття провини	0,28
Домінування	0,21	Довірливість	0,18
Довірливість	0,19	Повага до інших	0,09
Сензитивність	0,1	Тривожність	-0,05
Уникнення почуття провини	0,04	Емоційна лабільність	-0,27
Пластичність	-0,04	Відповідальність	-0,31
Допитливість	-0,11	Активність	-0,32
Самокритика	-0,21	Наполегливість	-0,63
Акуратність	-0,39		
Передбачливість	-0,5		
R²=0,71		R²=0,32	

Задоволеність стосунками з однокурсниками на першому курсі також має суттєву залежність від рис особистості (71%). Головний внесок у покращання ставлення до стосунків роблять відповідальність, схильність до теплих стосунків, наполегливість та артистичність. Найбільший негативний внесок мають передбачливість, акуратність та самокритика. Як бачимо, гарні стосунки з однокурсниками більш вірогідні у студентів, які тримають своє слово та є добрими людьми, а занадто розвинена обережність у соціальних відносинах заважає їх розвитку.

На четвертому курсі ситуація повністю змінюється. Задоволеність стосунками з однокурсниками більше залежить від групи, ніж від особистості студента (32%). Найбільший внесок у покращання стосунків роблять мрійливість, домінування та схильність до нових вражень, які разом створюють образ вмотивованої та сильною людини. Завадити гарним стосункам можуть наполегливість та відповідальність (табл. 4).

Таблиця 5

Регресійні коефіцієнти для прогнозу задоволеності взаємодії з викладачами

I курс		IV курс	
Незалежні змінні	β-коефіцієнт	Незалежні змінні	β-коефіцієнт
Теплі стосунки	0,57	Повага до інших	1,13
Відповідальність	0,38	Уникнення почуття провини	1,04
Мрійливість	0,37	Акуратність	0,87
Сензитивність	0,3	Артистичність	0,07
Уникнення почуття провини	0,24	Пошук вражень	-0,04
Довірливість	0,12	Депресивність	-0,1
Пластичність	0,08	Співробітництво	-0,42
Тривожність	-0,22	Наполегливість	-0,99
Допитливість	-0,22		
Емоційна лабільність	-0,32		
Передбачливість	-0,36		
Депресивність	-0,41		
R²=0,54		R²=0,57	

Задоволеність взаємодією з викладачами лише на 54% залежить від особистості студента на першому курсі, інші 46% вносять самі викладачі. Найбільший ризик погіршення стосунків з викладачами є в студентів з проявами депресивності, занадто передбачливих, емоційно нестійких та допитливих. Кращі стосунки з викладачами в студентів, схильних до теплих стосунків взагалі, відповідальних, мрійливих, сенситивних до станів інших. На жаль, ми можемо констатувати, що допитливість фактично не є якістю, яка позитивно впливає на взаємодію з викладачами.

На четвертому курсі оцінка стосунків з викладачами залежить від особистості студента на 57%, що більше, ніж на першому курсі. Найбільший позитивний внесок мають повага до інших, несхильність до почуття сорому, акуратність. Завадити взаємодії з викладачами на четвертому курсі можуть наполегливість та прагнення до співробітництва. Тут ми також вимушені констатувати, що викладачі більше цінують тих, хто їх поважає, ніж тих, хто прагне співробітництва та є наполегливим (табл. 5).

Задоволеність студентським побутом на першому курсі лише на 43% залежить від особистості студента. Це непрямо доводить, що студенти першого курсу ще погано контролюють своє матеріальне оточення. Найкраще цей контроль виходить у студентів мрійливих, допитливих та схильних до пошуку нових вражень, найгірше – у емоційно нестійких та депресивних студентів.

На четвертому курсі ситуація повністю змінюється. Студенти набувають можливості контролювати своє матеріальне оточення, задоволеність побутом в них на 71% залежить від особистісних характеристик, зокрема від: домінування, поваги до інших та акуратності. Заважає задоволеності побутом депресивність та схильність ставитися до інших з розумінням (табл. 6).

Таблиця 6

Регресійні коефіцієнти для прогнозу задоволеності побутом

I курс		IV курс	
Незалежні змінні	β -коефіцієнт	Незалежні змінні	β -коефіцієнт
Мрійливість	0,38	Домінування	0,59
Пошук вражень	0,33	Повага до інших	0,54
Допитливість	0,27	Акуратність	0,42
Уникнення почуття провини	0,2	Пошук вражень	0,41
Наполегливість	0,16	Уникнення почуття провини	0,31
Домінування	0,14	Тривожність	0,31
Розуміння	0,11	Емоційна лабільність	0,26
Артистичність	0,04	Розуміння	-0,55
Активність	-0,24	Депресивність	-1,3
Депресивність	-0,34		
Емоційна лабільність	-0,52		
$R^2=0,43$		$R^2=0,71$	

Загальна задоволеність навчальним процесом у студентів першого курсу навчання на 75% залежить від їх особистості. Зокрема найбільше на цілісне позитивне ставлення до процесу навчання впливають відповідальність, схильність не відчувати провини, схильність до теплих стосунків та довірливість. Заважають відчувати задоволення від процесу навчання емоційна лабільність, депресивність та тривожність. Зазначимо, що товариськість також має від'ємний знак, а це свідчить, що занадто розвинена товариськість може завадити позитивним враженням від навчання.

Деяко меншою є залежність ставлення до навчального процесу на четвертому курсі – 63%. Головними чинниками позитивного ставлення є повага до інших, домінування, нехильність до почуття провини, акуратність. Завадити позитивному ставленню до навчального процесу на четвертому курсі можуть депресивність та наполегливість (табл. 7).

Таблиця 7

Регресійні коефіцієнти для прогнозу загальної задоволеності навчальною діяльністю

I курс		IV курс	
Незалежні змінні	β -коефіцієнт	Незалежні змінні	β -коефіцієнт
Відповідальність	0,48	Повага до інших	0,67
Уникнення почуття провини	0,25	Домінування	0,55
Теплі стосунки	0,25	Уникнення почуття провини	0,36
Довірливість	0,24	Акуратність	0,34
Пластичність	0,23	Пошук вражень	0,18
Мрійливість	0,19	Довірливість	0,15
Артистичність	0,19	Товариськість	-0,07
Наполегливість	-0,05	Депресивність	-0,35
Товариськість	-0,13	Наполегливість	-0,55
Тривожність	-0,15		
Депресивність	-0,23		
Емоційна лабільність	-0,32		
$R^2=0,75$		$R^2=0,63$	

Висновки. За результатами дослідження ми можемо стверджувати, що оцінка студентами-першокурсниками навчального процесу дуже залежить від їх особистості. Більше ніж на 70% від особистісних рис залежать задоволеність навчанням, виховним процесом, обраною професією, стосунками з однокурсниками та загальна задоволеність на-

вчальним процесом. Задоволеність побутом та взаємодією з викладачами менше залежить від особистісних характеристик, ці сфери більш чутливі до зовнішнього впливу. На четвертому курсі ситуація повністю змінюється. Особистість студентів перестає впливати на оцінку ними навчального процесу, студенти починають враховувати більше об'єктивних чинників при формуванні оцінки навчального процесу. Таким чином, ми досягли поставленої мети – дослідили внесок особистості студентів в оцінку навчального процесу, до якого вони залучені. Ми з'ясували, що цей внесок є набагато більшим на першому курсі, ніж на четвертому. У середньому, внесок особистості на першому курсі складає 75, а на четвертому 63%.

Список використаних джерел

1. Бохонкова Ю.А. Особенности социальной адаптации студентов к условиям ВУЗа / Ю.А. Бохонкова // Психолого-педагогичні проблеми розвитку сучасних освітніх технологій. – Луганськ: Вид-во СНУ, 2004. – С. 45–48.
2. Грушевський В.О. Особливості соціально-психологічної адаптації студентів-першокурсників до навчання у ВНЗ (на прикладі студентів ПСІ КСУ) / В.О. Грушевський // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України / наук. ред. С.Д. Максименко. Т. VIII. Вип. 1. – К., 2006. – С. 93–100.
3. Кользаева Н.Г. Формирование адаптивных характеристик личности у студентов в начальном периоде обучения: автореф. дис. ... канд. психол. наук / Н.Г. Кользаева. – Л.: ЛГУ, 1989. – 15 с.
4. Маліцький А.А. Соціально-психологічна адаптація студентів до умов фахового навчання / А.А. Маліцький // Проблеми сучасної психології. – 2014. – Вип. 24. – С. 490–511.
5. Мищенко Л.В. К проблеме диагностики отношения студентов к учебной деятельности / Л.В. Мищенко // Вестник практической психологии образования. – 2007. – № 3. – С. 122–128.
6. Петренко С.В. До проблеми адаптації студентів першого курсу фізико-математичного факультету педагогічного університету / С.В. Петренко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2013. – № 5. – С. 291–301.
7. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи: навч. посіб. для магістрантів і аспірантів / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко. – К.: Філ-студія, 2006. – 320 с.
8. Психология в управлении человеческими ресурсами: учеб. пособие / под. ред. Т.С. Кабаченко. – СПб.: Питер, 2003. – 400 с.
9. Фуклева Г.О. Психолого-педагогічні умови адаптації студентів до навчання в системі післядипломної освіти [Електронний ресурс] / Г.О. Фуклева // Науковий вісник Донбасу. – 2013. – № 3. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2013_3_12.pdf
10. Хромов А.Б. Пятифакторный опросник личности: учеб.-метод. пособие / А.Б. Хромов. – Курган: Изд-во Курган.гос. ун-та, 2000. – 23 с.

References

1. Bohonkova, Ju.A. (2004), *Osobennosti social'noj adaptacii studentov k uslovijam VUZA* [Features of social adaptation of students to the conditions of the university]. *Psykhologo-pedahohichni problemy rozvytku suchasnykh osvutnykh tekhnolohij* [Psycho-pedagogical problems of modern educational technologies], SNU Publ., Luhans'k, Ukraine, pp. 45-48.
2. Hrushevs'kyj, V.O. (2006), *Osoblyvosti sotsial'no-psykhologichnoi adaptatsii studentiv-pershokursnykiv do navchannia u VNZ (na prykladi studentiv PSI KSU)* [Features of socially-psychological adaptation of first-year students to study in universities (for example, students PSI KSU)]. *Problemy zahal'noi ta pedahohichnoi psykhologii* [Problems of General and Educational Psychology], VIII, issue. 1, Kyiv, Ukraine, pp. 93-100.
3. Kol'zaeva, N.G. (1989), *Formirovanie adaptivnykh harakteristik lichnosti u studentov v nachal'nom periode obuchenija*. Avtoref. diss. kand. psihol. nauk [Formation of adaptive personality characteristics of students in the initial period of training. Abstract of PhD psych. sci. diss.], LGU Publ., Leningrad, USSR, 15 p.
4. Malits'kyj, A.A. (2014), *Sotsial'no-psykhologichna adaptatsiia studentiv do umov fakhovoho navchannia* [Psychosocial adaptation of students for professional training conditions]. *Problemy suchasnoi psykhologii* [Problems of modern psychology], issue. 24, pp. 490-511.

5. Mishhenko, L.V. (2007), *K probleme diagnostiki odnoshenija studentov k uczebnoj dejatel'nosti* [On the problem of diagnosis of students' attitudes toward learning activity]. *Vestnik prakticheskoy psihologii obrazovanija* [Bulletin of practical psychology of education], no. 3, pp. 122-128.

6. Petrenko, S.V. (2013), *Do problemy adaptatsii studentiv pershoho kursu fizyko-matematichnoho fakul'tetu pedahohichnoho universytetu* [The problem of adaptation of first-year students of Physics and Mathematics Pedagogical University]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsijni tekhnologii* [Pedagogical Sciences: Theory, History, innovative technologies], no. 5, pp. 291-301.

7. Podoliak, L.H. and Yurchenko, V.I. (2006). *Psykhologhiia vyschoi shkoly: Navchal'nyj posibnyk dlia mahistrantiv i aspirantiv* [Higher School of Psychology: A manual for undergraduates and graduate students]. Kyiv, Fil-studii Publ. 320 p.

8. Kabachenko, T.S. (ed.), (2003). *Psihologija v upravlenii chelovecheskimi resursami* [Psychology in Human Resource Management], Piter Publ., St. Petersburg, Russia, 400 p.

9. Fuklieva, H.O. (2013), *Psykhologo-pedahohichni umovy adaptatsii studentiv do navchannia v systemi pislidyplojnoi osvity* [Psycho-pedagogical conditions of adaptation of students to study at post-graduate education]. *Naukovyj visnyk Donbasu* [Scientific Herald of Donbass], no. 3, available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2013_3_12.pdf (accessed 25 February 2015).

10. Hromov, A.B. (2000), *Pjatifaktornyj oprosnik lichnosti* [Five-factor personality questionnaire]. Kurgan gosudarstvenniiy University Publ. Kurgan, Russia, 23 p.

В статье изложены результаты исследования влияния личностных черт на оценку учебного процесса студентами первого и четвертого курсов. Доказано, что на первом курсе личностные черты имеют очень сильное влияние на оценки студентами качества процесса обучения, на четвертом курсе это влияние гораздо меньше.

Ключевые слова: студенты, личностные черты, удовлетворенность учебным процессом.

The results of research of the influence of personality traits on the assessment of the educational process of 1st-year and 4th- year students are represented in the article. It is proved that personality traits have great influence on the assessments of the quality of the studying process of students in the first year of training, as for the fourth year this effect is much less.

Key words: students, personality traits, assessment of the educational process.

Одержано 4.03.2015.